

ВИДИ ДОХОДІВ ТА ВИТРАТ БАНКУ, ЇХ ОБЛІК В УМОВАХ ДІЇ НОВОГО ПОДАТКОВОГО ПОЛЯ

Розглянуто економічну сутність та порядок визнання доходів та витрат банку. Уточнені їх визначення, удосконалено класифікацію, методика фінансового обліку та обліку з метою оподаткування доходів та витрат банку.

Ключові слова: банк, облік, доходи, витрати, фінансові результати.

Рассмотрена экономическая сущность и порядок признания доходов и расходов банка. Уточнены их определения, усовершенствована классификация, методика финансового учета и учета с целью налогообложения доходов и расходов банка.

Ключевые слова: банк, учет, доходы, расходы, финансовые результаты

The economic essence and the procedure of recognition of income and expenses of the bank are considered, their definitions are specified, the classification, methods of financial accounting and accounting for the purpose of taxation of income and expenses of the bank are improved.

Key words: the bank, accounting, income, expenses, financial results

Постановка проблеми. Банки часто називають кровоносною системою економіки. Тому проблеми, що висвічуються у фінансово-кредитній системі, негативно впливають на розвиток економіки в цілому.

Після введення в дію Податкового кодексу України [16] правила ведення обліку з метою оподаткування було змінено. Треба зазначити, що більшість змін, як засвідчують фахівці, призвело до покращення податкового поля для суб'єктів господарської діяльності. Але лишилися окремі норми, що гальмують синтез податкового та фінансового обліку та наближення вітчизняного бухгалтерського обліку в цілому до вимог міжнародних стандартів.

Основна ціль будь-якого господарюючого суб'єкта – отримання прибутку. Фінансовий результат діяльності є важливим економічним показником, який цікавить власників, інвесторів, робітників, вкладників, партнерів, контролюючі органи та інших осіб. Визначення фінансового результату діяльності (прибуток чи збиток) прямо пов'язано з визнанням та обліком доходів і витрат.

Звідси, встановлення сутності, класифікація та облік доходів і витрат банку грають важливу роль в об'єктивному визначенні та відображенні в обліку його фінансового результату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем організації і методології бухгалтерського обліку в банківських установах, зокрема і питанням обліку доходів та витрат, присвячені праці вчених та фахівців: вітчизняних – Ф.Ф. Бутинця, Л.М. Кіндрацької, М.В. Кужельного, А.М.Мороза, И.Г. Бритченка, В.І. Ричаківської, М.І. Савлука, В.В. Сопка. Певний вплив на вчених України має досвід наукових досліджень у сфері банківського контролю, викладений в роботах російських колег: Данілевського Ю.А., Бурцева В.В., Закарая Ж.В., Лаврушина О.І., Макальської А.К., Суйца В.П., Терехова А.А., Усоскіна В.М., Щадилової С.Н. Необхідність впровадження і сутність внутрішнього контролю та аудиту викладено в роботах вітчизняних авторів: Киреева О.І, Ретюнських О.Б, Сухаревої Л.А.

Широкий спектр питань з бухгалтерського обліку в банках та шляхи його вдосконалення досліджувалися в роботах: Дарбеки Є., Іванова І., Тазіхіної Т., Чиркової М., Шуваєвої М., Спьяк Г., Ричаківської В., але в них недостатньо приділялось уваги питанням удосконалення обліку та фінансової звітності банків шляхом їх гармонізації з МСБО та МСФЗ.

Всебічний аналіз літературних джерел дозволяє стверджувати на відсутність комплексного підходу до проблем синтезу фінансового та податкового обліку доходів і витрат банку, чим і визначається актуальність дослідження.

Мета статті полягає в аналізі стану методології обліку доходів і витрат комерційного банку та наданні пропозицій щодо її удосконалення, у тому числі з метою оподаткування.

Для виконання цієї мети необхідно:

- розглянути економічну сутність та порядок визнання доходів і витрат банку, уточнити їх визначення;
- проаналізувати існуючі підходи до класифікації доходів і витрат комерційного банку та запропонувати її удосконалення;
- удосконалити методику фінансового обліку доходів і витрат банку;
- надати пропозиції щодо покращення порядку оподаткування доходів і витрат банку згідно з ПКУ.

Виклад основного матеріалу. Проведення господарської (статутної) діяльності вимагає від комерційного банку значних витрат, але крім витрат виникають доходи, як результат діяльності комерційного банку. Співставлення доходів і витрат – це фінансовий результат статутної діяльності, який виступає у вигляді прибутку чи збитків. Поняття доходності комерційного банку відображає позитивний сукупний результат діяльності банку у всіх сферах його господарсько-фінансової і комерційної діяльності. За рахунок доходів банку покриваються усі його операційні видатки, включаючи адміністративно-управлінські, формується прибуток банку, розмір якого визначає рівень дивідендів, збільшення власних коштів і розвиток пасивних і активних операцій.

Взагалі поняття «доходи» та «витрати» мають дуже багато значень, але всі вони мають відносно однакову сутність.

Згідно МСФЗ [12] під доходом розуміють «збільшення економічних вигод протягом звітного періоду, у формі припливу або збільшення активів, або зменшення зобов'язань, які впливають на збільшення капіталу, окрім вкладів засновників», під витратами розуміють «зменшення економічних вигод протягом звітного періоду, що відбувається у формі відтоку або зменшення активів або збільшення зобов'язань, які ведуть до зменшення капіталу, не пов'язаних з його розподілом між учасниками акціонерного капіталу».

Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України встановлені у відповідному документі [19], згідно з яким доходи – це «збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, що призводить до збільшення власного капіталу (за винятком збільшення капіталу за рахунок внесків акціонерів)», а витрати – це «зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів чи збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення чи розподілу власниками)».

На відміну від МСФЗ у Податковому кодексі України [16] надані такі визначення доходам і витратам:

«доходи – загальна сума доходу платника податку від усіх видів діяльності, отриманого (нарахованого) протягом звітного періоду в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах як на території України, її континентальному шельфі у виключній економічній зоні, так і за їх межами» (ст.14.1.56.);

«витрати – сума будь-яких витрат платника податку у грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, здійснюваних для провадження господарської діяльності платника податку, в результаті яких відбувається зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, внаслідок чого відбувається зменшення власного капіталу (крім змін капіталу за рахунок його вилучення)» (ст. 14.1.27).

Аналізуючи зазначені поняття, бачимо, що в Правилах бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України [19] визначення доходів і витрат банку відповідають вимогам МСФЗ і в достатній мірі висвітлюють їх сутність з урахуванням банківської специфіки.

Проте необхідно звернути увагу на значні розбіжності у визначенні доходу, згідно з МСФЗ та наданому ПКУ. Невідповідність у визначенні доходів, особливо відносно частини активів, які збільшують капітал за рахунок внесків акціонерів, суттєво впливає на їх формування. Якщо ігнорувати вимогу МСФЗ – не враховувати при формуванні доходів вклади засновників, можна дійти хибного висновку про необхідність оподаткування податком на прибуток статутного капіталу створеного підприємства, що ніяк не буде сприяти покращенню інвестиційного клімату в країні.

Краще в ПКУ використовувати загальні визначення доходів і витрат, які відповідають нормам МСФЗ, а їх порядок формування розкривати в спеціальних нормах.

Треба зазначити, що єдиний підхід до визначення доходів і витрат надасть можливість сприймати однаково їх сутність іноземним інвесторам або партнерам. Тому пропонуємо внести зміни до ПКУ щодо визначень доходів і витрат й використовувати їх визначення, що надаються у Правилах бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України [19].

Для надання формуванню доходів і витрат банків системного підходу важливе значення має їх класифікація.

При класифікації доходів і витрат банку виходять із загальноприйнятих критеріїв: доходи та витрати групують за джерелами отримання і впливом на фінансовий результат.

Так, наприклад, Мороз І. у книзі „Банківські операції” [14, с.105] доходи та витрати класифікує на:

- 1) операційні, у тому числі: процентні; комісійні; від торгових операцій;
- 2) інші;
- 3) непередбачені.

Інші фахівці [1, 9, 15] пропонують класифікувати операційні доходи та витрати на: банківські та небанківські.

До банківських належать доходи та витрати, безпосередньо пов'язані з банківською діяльністю, визначеною Законом України "Про банки і банківську діяльність" [4]. Небанківські доходи і витрати можуть включати інші доходи і витрати, які не відносяться до основної діяльності банку, але забезпечують здійснення банківської діяльності.

Постає питання куди відносити доходи та витрати від фінансово-кредитної діяльності, яка, згідно з Законом України "Про банки і банківську діяльність", не відноситься до банківської. Доходи та витрати від фінансово-кредитної діяльності тотожні за своїми класифікаційними ознаками: структурою, порядком обліку з доходами та витратами від банківської діяльності, тому пропонуємо їх враховувати в одній групі.

Банківські та інші фінансово-кредитні доходи (витрати) поділяються на: процентні, комісійні, торговельні та інші банківські операційні доходи (витрати).

Небанківські операційні доходи (витрати) діляться на такі групи: адміністративні витрати та інші небанківські операційні доходи (витрати).

Інші небанківські операційні доходи (витрати) виникають у процесі здійснення небанківських операцій, які є складовою діяльності банку. До них належать: доходи (витрати) від продажу основних засобів, нематеріальних активів і фінансових інвестицій; від орендних операцій; доходи від продажу окремих небанківських послуг (аудиторські послуги, підтримка програмного забезпечення, консультації нефінансового характеру тощо) та інших операцій.

Треба зазначити, що банківська діяльність пов'язана з виникненням витрат на створення резервів та сплату прибутку. Створення резервів – це визнання витрат для відображення реального результату діяльності банку із урахуванням погіршення якості його активів або підвищення ризиковості його операцій. Створення резервів можна віднести до інших банківських операційних витрат.

Найбільш детально і наглядно класифікація банківських доходів і витрат, на нашу думку, представлена у Правилах бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України. Доходи та витрати поділяються на: небанківські, банківські та непередбачені. В свою чергу, банківські поділяються на: процентні, комісійні, результат від торгових операцій банку. Якщо узагальнити все вищевказане, можна доходи та витрати банку класифікувати таким чином (рис. 1).

Як бачимо з рис. 1, всі доходи та витрати комерційного банку можна поділити на: від звичайної діяльності та надзвичайні, тобто непередбачені. Від звичайної діяльності можна поділити на операційні та інші. Операційні доходи та витрати можна класифікувати на банківські та від іншої фінансово-кредитної діяльності та небанківські.

На відміну від бухгалтерського обліку, згідно з ПКУ, доходи та витрати поділяють на операційні та інші. Тобто, відсутній поділ діяльності на звичайну та надзвичайну, а звичайну не поділено на операційну, фінансову, інвестиційну, іншу. Згідно з логікою ПКУ (ст.138 п.1) адміністративні витрати, витрати на збут, інші операційні витрати не відносяться до витрат операційної діяльності, а відносяться до інших витрат [16]. Такий підхід суперечить нормам бухгалтерського обліку та потребує уточнення. Узгодження класифікаційних ознак, розподілу доходів та витрат за видами діяльності банку в бухгалтерському та податковому обліках сприятиме їх правильному розумінню, відпрацюванню однакових підходів в оподаткуванні й обліку, у тому числі наближенню до міжнародних стандартів обліку та в результаті впливатиме на формування звітності в бухгалтерському та податковому обліку за схожими правилами, що збільшить прозорість звітності. Класифікація доходів і витрат банку має важливе значення для організації їх аналітичного обліку, який повинен забезпечити достатній ступінь деталізації для цілей управління діяльністю банку.

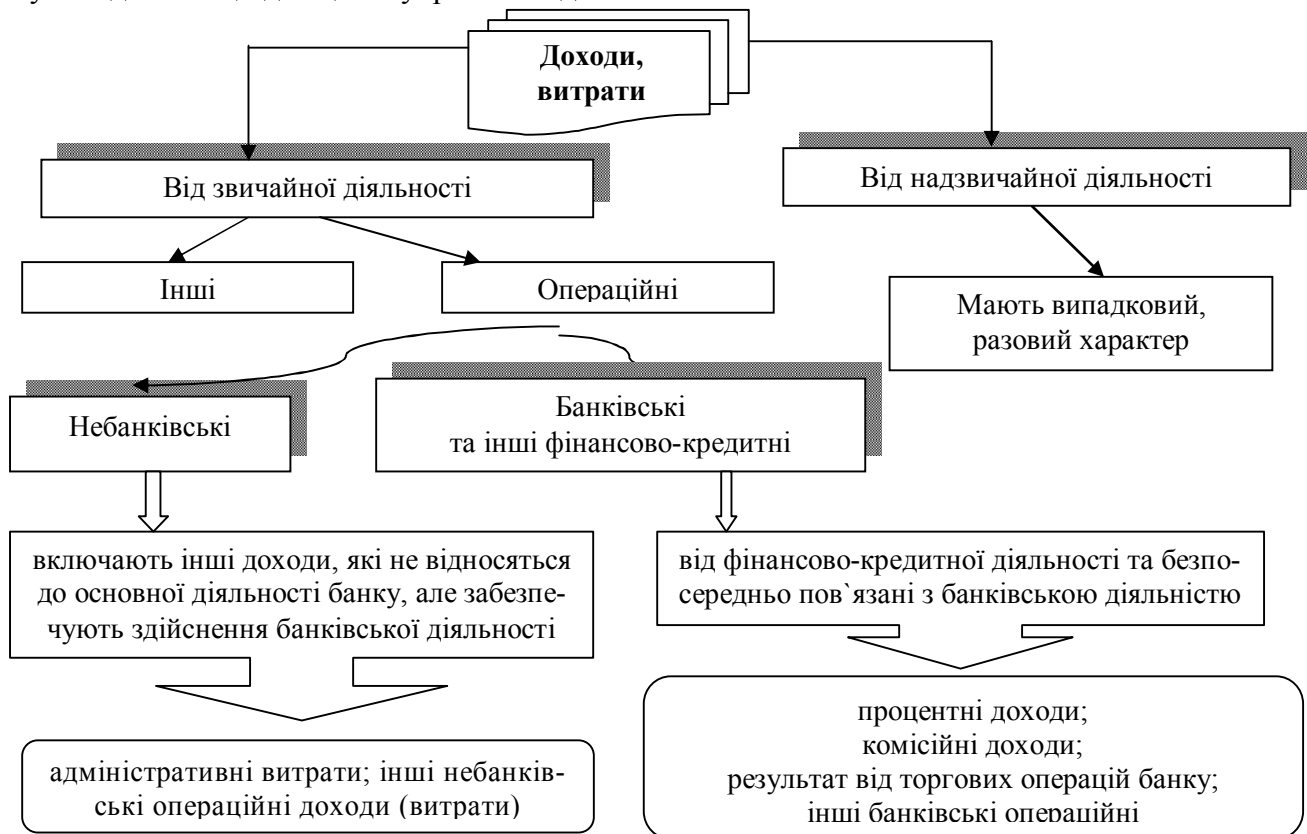

Рис. 1. Структура доходів і витрат комерційного банку.

Синтетичний і аналітичний облік банку організовані: у фінансовому обліку – відповідно до вимог відповідних нормативних актів НБУ; у податковому обліку – відповідно до норм чинного законодавства; в управлінському обліку – з урахуванням власних потреб у достовірній, оперативній, повній інформації про діяльність банку, а також установа контролю за приналежним йому майном. Організація й ведення аналітичного й синтетичного обліку в банку регламентується також відповідними внутрішніми положеннями. Синтетичний облік дає можливість одержувати інформацію про операції, які виконуються банком, і відобразити їх у балансовій і фінансовій звітності для аналізу й управління. Можемо виділити такі основні класи рахунків, що служать для обліку доходів і витрат (рис. 2).

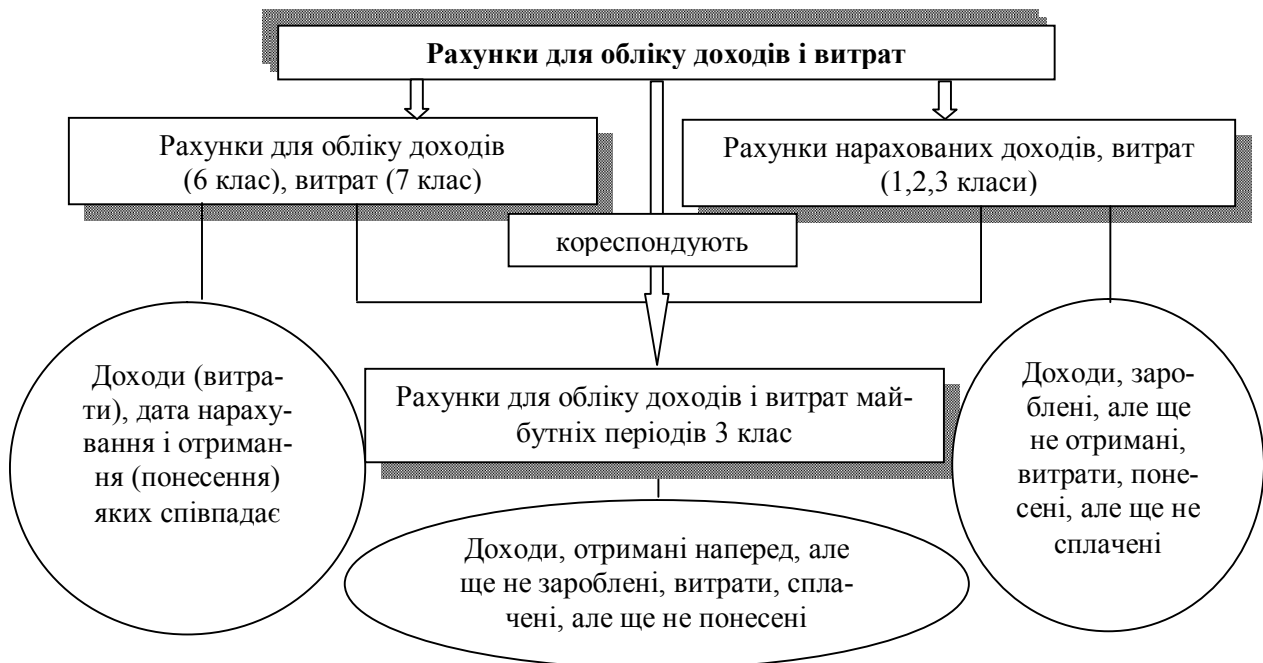

Рис. 2. Схема рахунків для обліку доходів і витрат банку.

Бухгалтерський облік – це інформаційна база прийняття управлінських рішень. Треба відмітити недолік, що пов'язаний із застосуванням Плану рахунків в банках – це невірна редакція назви тих рахунків, що йдуть як парні до рахунків шостого класу – «Нараховані доходи» та парні до рахунків сьомого класу – «Нараховані витрати». Адже за своєю суттю ці рахунки відображають дебіторську заборгованість клієнтів перед банком за нарахованими доходами та кредиторську заборгованість банку. Тому ці рахунки треба і назвати відповідно до суті, що вони містять, а саме «Заборгованість за нарахованими доходами», «Заборгованість за нарахованими витратами».

Взагалі організація обліку доходів банку базується на загальних принципах нарахування та відповідності, враховуючи інші принципи: обачливості, переваги змісту над формою, дати операції, відкритості, зрозумілості, суттєвості, конфіденційності та ін.

Висновок. В умовах ринкової економіки головним узагальнюючим показником діяльності банку виступає його фінансовий результат. Безперечно, банк, як і інший суб'єкт господарювання, зацікавлений в отриманні стабільного високого прибутку – це є його основною метою. Для того, щоб точніше розуміти актуальність отримання позитивних фінансових результатів діяльності банку необхідно детально роздивитись показник прибутковості, який складає основу економічного розвитку банку, тим самим забезпечуючи його життєдіяльність, тобто є одним із основних джерел поповнення власного капіталу банку.

Фінансовий результат діяльності банку залежить від багатьох факторів як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Зовнішні фактори можуть бути пов'язані з валютною, податковою політикою держави, подіями на банківському ринку послуг та інші. Що стосується внутрішніх факторів, то тут неодмінно треба виділити стан та ефективність використання власних ресурсів банку. Важливе місце серед цієї групи факторів неодмінно займає рівень доходів банку та пов'язаних з ними витрат. У зв'язку з цим, встановлення сутності доходів і витрат банку має важливе значення. У статті уточнені їх визначення, надані рекомендації щодо необхідності внесення змін до норм податкового законодавства з метою синтезу податкового та бухгалтерського обліків й наближення податкового обліку до міжнародних стандартів. Запропонована класифікація доходів і витрат банку, яка заснована на загальних підходах, що існують в бухгалтерському обліку, та враховує особливості обліку доходів і витрат в банку. Надані пропозиції щодо уточнення назв рахунків, які використовуються при обліку доходів і витрат в банку.

Подальші розробки з цієї тематики будуть спрямовані на удосконалення звітності щодо відображення доходів і витрат в фінансовому та податковому обліку, синтез їх показників.

Література

1. Бритченко І.Г. Банківська справа: Навчальний посібник. – К.: Скарби, 2004. – 547 с.
2. Загородній А. Словник банківських термінів / А. Загородній, О. Сліпушко, Г. Вознюк, Т. Смовженко. – К.: Аконт, 2000. – 605 с.
3. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 р. №679 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
4. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III (Редакція станом на 02.12.2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
5. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. №996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
6. Ілляшенко К. В. Особливості складання банківської звітності в умовах трансформації економіки [Текст] / К.В. Ілляшенко // «Економічні науки». – Серія «Облік і фінанси». – Випуск 7 (25). – Ч. 4. – 2010. – С. 45–50.
7. Інструкція «Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків», затвердженої Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.
8. Інструкція Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України: Затверджено Постановою № 280 Правління НБУ від 17.06.2004 р., зі змінами і доповненнями.
9. Ковбасюк М.Р. Економічний аналіз діяльності комерційних банків і підприємств: Навчальний посібник. – К.: Скарби, 2009. – 336 с.
10. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Надання фінансових звітів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/929_013.
11. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/MU12045.html.
12. Міжнародний стандарт фінансової звітності 18 «Дохід» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_025.
13. Нестеренко Ж.К. Фінансова звітність банків: порядок складання та необхідність узгодження з МСФЗ [Текст] / Ж.К. Нестеренко // Економічний простір. – 2010. – №35. – С. 232–246.
14. Банківські операції: Підручник. – 2-ге вид., випр. і доп. / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2002. – 476 с.
15. Облік та аудит у банках: Підручник; За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Герасимовича. – К., 2004. – 531 с.
16. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sts.gov.ua/nk/>.
17. Положення „Про організацію внутрішнього аудиту в комерційному банку”, затверджене Постановою правління НБУ від 20.03.98 р. №114 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0110500-99>.
18. Положення «Про організацію бухгалтерського обліку та звітності у банківських установах України» від 30 грудня 1998 р. №566 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://crimealawyers.com/node/1291>.
19. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затверджені Постановою правління НБУ від 18.06.2003 р. №255 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0583-03>.
20. Ричаківська В. Перехід банківської системи України на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку: практика, проблеми, перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/gkr/064.htm/.
21. Ричаківська В. Вплив економічної кризи на впровадження принципів та методик МСФЗ у бухгалтерський облік банків України [Текст] / В. Ричаківська // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – №8–9. – С. 28–42.
22. Трохименко Т. Інформаційне навантаження фінансової звітності комерційних банків [Текст] / Т.Трахименко // Вісник НБУ. – 2010. – №10. – С.56–58.